

УДК 327:328.1]–044.247(477:4)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.15>

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ НА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯННЯ СТРАТЕГІЙ СУСІДНІХ КРАЇН

Коцур Леся,кандидат історичних наук,
доцент кафедри політологіїУніверситету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID ID: 0000-0001-8996-1606

У статті проаналізовано вплив зовнішньополітичних чинників на державотворчі та євроінтеграційні процеси в Україні упродовж останніх тридцяти років. Насамперед мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати вплив сусідніх з Україною країн на державотворчий та євроінтеграційний поступ України; з'ясувати, які з країн мали найбільший вплив на процес державотворення в Україні після 1991 р. в умовах демократизації; виявити, якими були їхні інтереси, стратегії та способи впливу на Україну, що призводили до поступальних чи гальмівних наслідків державного будівництва в Україні. Спираючись на широку джерельну базу з окресленої проблематики, вдалося з'ясувати, що найбільш гальмівним чинником, який перешкодив державному будівництву України, була Російська Федерація, яка використовувала проти України політичні, економічні, фінансові, гуманітарні, релігійні, інформаційно-психологічні, дипломатичні й врешті силові важелі тиску. Також упродовж тривалого часу досить напруженими були відносини з Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Молдовою, що негативно впливало на процес державного будівництва. Зокрема, впадає в око те, що їхні стратегії деякий час перегукувалися з російською. Йдеться про прикордонні суперечки, інформаційні маніпуляції довкола місць проживання національних меншин, мовного питання тощо. Попри те, що з більшістю країн Україна нині має партнерські відносини, лишається низка чинників, яка перешкоджає зміцненню взаємовідносин зокрема з Угорщиною, яка прагне посилити свою присутність на території українського Закарпаття. Водночас Польща, яка має з Україною гостру дискусію щодо історичного минулого, доклала чи не найбільше зусиль для євроінтеграційного руху України. У той час, як Білорусь, яка до 2014 р. мала найменш конфліктні відносини з Україною, виступила на боці РФ, у результаті чого відносини між Києвом і Мінськом стали прохолоднішими.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, Угорщина, Румунія, Словаччина, Румунія, Молдова, Білорусь, зовнішньополітичний вплив, державотворення, євроінтеграція.

Kotsur Lesia. Influence of external factors on state-forming and European integration processes in Ukraine: comparison of the strategies of neighboring countries

The article analyzes the impact of foreign policy factors on the state-building and European integration processes in Ukraine over the past thirty years. First of all, the purpose of the article is to find out the influence of Ukraine's neighboring countries on Ukraine's state-building and European integration progress; to find out which of the countries had the greatest influence on the process of state formation in Ukraine after 1991 in the conditions of democratization; to find out what were their interests, strategies and ways of influencing Ukraine, which led to progressive or retarding consequences of state building in Ukraine. Relying on a wide source base from the outlined problems, it was possible to find out that the most inhibiting factor that hindered the state building of Ukraine was the Russian Federation, which used against Ukraine political, economic, financial, humanitarian, religious, informational and psychological, diplomatic, and ultimately power levers pressure. Also, relations with Romania, Hungary, Slovakia and Moldova were quite tense for a long time, which negatively affected the process of state building. In particular, it is noticeable that their strategies for some time echoed the Russian one. We are talking about border disputes, information manipulation around the places of residence of national minorities, the language issue, etc. Despite the fact that Ukraine currently has partnership relations with most countries, a number of factors remain that prevent the strengthening of relations, in particular with Hungary, which seeks to strengthen its presence on the territory of Ukrainian Transcarpathia. At the same time, Poland, which has a heated debate with Ukraine regarding the historical past, has made almost the most efforts for the European integration movement of Ukraine. At the time, Belarus, which until 2014 had the least conflictual relations with Ukraine, took the side of the Russian Federation, as a result of which relations between Kyiv and Minsk became cooler.

Key words: Ukraine, Russian Federation, Hungary, Romania, Slovakia, Romania, Moldova, Belarus, foreign policy influence, state formation, European integration.

Кінець ХХ століття характеризувався радикальними геополітичними трансформаціями, пов'язаними з розпадом тоталітарної комуністичної системи, що призвела до відновлення незалежності багатьох держав. Здавалося, що «залізну завісу» [61] повністю зруйновано і процес демократизації та євроінтеграції

новостворених держав буде швидким і безболісним. Проте нові держави, які розпочали процес власного державного будівництва на демократичних засадах, зіштовхнулися з низкою зовнішньополітичних перешкод, які надходили з колишнього центру. Кремль майже відразу відмовився будувати реальну демократію в Росії та вживав максимальних заходів, що загальмувати процес демократизації в країнах колишнього СРСР та соцтабору. Наслідуючи Й. Сталіна, керівництво РФ намагалося експортувати в пострадянські країни свою державоцентричну та авторитарну (євразійську) модель «керованої демократії», з метою створення під власною егідою потужного інтеграційного утворення на противагу ЄС, яке б рухалося у фарватері політики РФ. Контроль над Україною та її сусідами у зовнішньополітичній стратегії РФ був пріоритетом регіональної експансіоністської політики [21].

Після початку військової агресії РФ проти України у 2014 р. ця проблема вкотре привернула увагу науковців до місця й ролі зовнішньополітичного фактора у процесі державного будівництва України. Проте тепер перед дослідниками стоїть завдання поглянути на роль зовнішньополітичних факторів у державному будівництві України під кутом зору євроінтеграційних та демократичних процесів; з'ясувати, які країни найбільше вплинули на процес державотворення в Україні після 1991 р. в умовах демократизації; порівняти їхні інтереси, стратегії та способи впливу на Україну, що призводили до поступальних чи гальмівних наслідків державного будівництва в Україні.

Ці завдання ми спробуємо реалізувати спираючись на багатий історичний досвід формування зовнішньої політики, узагальнений в сотнях публікацій із проблем формування основних принципів і концептуальних засад зовнішньої політики нашої держави, у спогадах й мемуарах президентів, дипломатів, інших державних діячів, причетних до формування зовнішньополітичного курсу країни, в наукових доробках вітчизняних науковців (М. Кармазіні, Т. Бевз, Н. Ротар, В. Нападистої, О. Івченка, А. Зленка, В. Горбуліна, О. Ковальової, Г. Перепелиці, С. Пирожкова, Л. Чекаленко, В. Литвина, С. Віднянського, А. Мартинова та ін.) [9; 11]. Ми спробуємо з'ясувати, який відбиток сусідні країни наклали на прискорення чи уповільнення демократизації та євроінтеграції України, оцінити їх вплив на державне будівництво України упродовж перших тридцяти років української незалежності.

Логічною буде думка, що наймеш зацікавленою у демократизації та євроінтеграції України після розпаду СРСР була РФ. Стратегія її зовнішньополітичного впливу щодо України виявилася поліваріантною, гнучкою та адаптивною. Так, свою антиукраїнську кампанію Кремль розпочав за кілька років до проголошення Україною незалежності, використовуючи специфічні практики: роздмухування міжнаціональної напруги у місцях компактного проживання національних меншин (Крим, Закарпаття, Бессарабія); використання мовного питання; підбурювання до автономістських та сепаратистських настроїв в низці областей південно-східної України, на Буковині та Закарпатті [29, с. 92–95]. У другій половині 1990 р. додатково були задіяні економічні інструменти впливу – підвищення цін на м'ясо [34, с. 28], здійснювалася економічна блокада західних регіонів України, робилися спроби посіяти розкол між східними й західними регіонами України [14, с. 354–387], на політико-дипломатичному рівні, колишній Центр постійно звинувачував Україну у недопостачанні продовольства до інших республік, особливо до Росії [4, с. 10–12] тощо.

Після проголошення Україною незалежності та всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. у відносинах України й РФ з'явилися нові фактори напруги окрім згаданих: територіальні претензії, проблема громадянства, оподаткування, пенсій, скорочення ядерної зброї, Чорноморський флот і Севастополь, іноземні борги, закордонні активи та майно СРСР, допомога Заходу, «холодна війна» між держбанками України й Росії, проблема комунікацій, ціни на нафту та газ, спроби залишити Україну в рубльовій зоні тощо [34; 38]. Зокрема, ставився під сумнів суверенітет України щодо Криму й Одеської області [32, с. 51]. Додатково уламки тоталітарної імперії Москва намагалася реанімувати шляхом утворення нового наддержавного утворення СРСР_2.0 – Співдружності незалежних держав (СНД) 8 грудня 1991 р., в якій намагалася повноцінно втягнути й Україну, обмеживши її суверенітет [15].

Упродовж цілого десятиліття 1990-х рр. практично усі вище описані сценарії втілювалися Росією в життя. Спочатку увагу було сконцентровано довкола статусу АР Крим та Чорноморського флоту (далі – ЧФ) [32, с. 52] (с. 52). Одночасно РФ вела так звану «цукрову війну» та демпінгування цін на українське м'ясо [4, с. 14], тиснула на Україну з метою створення спільної українсько-російської комісії з узгодження змісту підручників з української історії [35, с. 6]; у вересні 1993 р. під час вироблення Угоди між РФ та Україною в міжнаціональній сфері МЗС РФ спробувало нав'язати Україні договір про подвійне громадянство [53, арк. 198-200]; упродовж 1992–1993 рр. РФ підвищила для України ціни на нафту й газ на 100% до світової, спричинивши енергетичну залежність України від РФ [32, с. 57]. Завдяки масовій проросійській пропаганді почали оговтуватися комуністи й проросійськи налаштовані

сили, які вимагали налагодження відносин та ефективних зв'язків в рамках СНД, а то й відтворення Союзу [34, с. 37].

У 1994 р., попри зовнішній тиск РФ, Україна розпочала євроінтеграційний курс, підписавши Угоду про Партнерство і Співробітництво з ЄС (набула чинності у 1998 р.) [44]. Дрейф України у напрямку ЄС змусив Росію більш активно використовувати методи м'якої сили, щоб уповільнити цей процес. Зокрема, головним інструментом зовнішньополітичного впливу на пострадянському просторі мав стати «захист» російської національної меншини й російськомовних, які мешкають в колишніх республіках і піддаються так званім «мовним утискам» [54, арк. 120]. Для «захисту» так званих «співвітчизників» створювалася відповідна нормативно-правова база, виокремлювалася чимала стаття фінансування з федерального бюджету РФ, створювалися відповідні державно-громадські фонди для посиленого фінансування «співвітчизників» за кордоном [59]. Етнічні росіяни та російськомовні мали стати ефективним інструментом зі стримування самостійного розвитку держав; джерелом постійної міжнародної напруги; посилити вплив російської мови й культури в цих країнах та сформувати негативний образ Української держави серед населення шляхом звинувачень в насильницькій українізації чи певних утисках російської та інших меншин. Усе це створювало примарну ілюзію у Кремля, що принаймні Україна та Білорусь добровільно увійдуть до складу Росії [54, арк. 121–122].

Хоча треба сказати, що стратегія з використанням «співвітчизників» мала успіх і набирала обертів. Адже на ґрунті роздмухування істерії щодо утисків російськомовних в Україні на кінець 1990-х рр. Кремлю вдалося послабити темпи українізації та поставити під загрозу суверенітет України над Кримом. Питання так званої проблеми «насильницької асиміляції російського населення» заповнило інформаційну й наукову сферу [59, арк. 43]. А після підписання Договору «Про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» 31 травня 1997 р. (набрання чинності від 01.04.1999) [19] звинувачення України в утисках російськомовних набули взагалі тенденційного характеру: з'явилися в офіційних документах РФ, публічних виступах російського керівництва, державних та політичних діячів РФ, в міжнародних колах; в ході українсько-російських переговорів, двосторонніх консультацій, на рівні державних, дипломатичних та громадських контактів; в публікаціях центральної російської преси, масових заходах громадських організацій, публічних виступах політиків; наукових підрозділах системи Російської Академії Наук (РАН) [59]. Істерія навколо співвітчизників дійшла до того, що з 1998 р. до цієї категорії почали зараховувати усіх російськомовних громадян новостворених незалежних країн. Тільки в Україні росіяни віднесли до цієї категорії 80% населення [50].

З кінця 1990-х на початку 2000-х рр. контекст російського впливу на Україну зазнав певних змін. Після обрання Л. Кучми на другий термін президентства він розгорнув посилену політику щодо інтеграції України в ЄС та НАТО [31]. У результаті вже на початку 2000-х рр. в Москві знову почали підіймати питання щодо ЧФ, лунали звинувачення в порушенні міжнародно-правових домовленостей між РФ та Україною тощо. Дійшло до того, що у 2003 р. РФ розпочала ескалацію російсько-українського конфлікту довкола українського о. Тузла, у результаті якого з Військової доктрини України (2003 р.) було вилучено положення про підготовку до вступу в Альянс [46, с. 105–108]. А після програшу у 2004 р. проросійського кандидата на пост президента України В. Януковича [2; 24], 26–28 листопада 2004 р. Росією було розіграно карту «східноукраїнського» сепаратизму щодо створення так званої Південно-східної республіки [43]. Паралельно російськими спецслужбами у південно-східних регіонах і Криму була сформована розгалужена мережа антиукраїнських організацій – політичного й релігійного типу та криміналізованих парамілітарних утворень, мета яких полягала у реалізації підривної діяльності в Україні [1]. Так, розуміючи, що В. Ющенко серйозно почав наближувати Україну до ЄС і НАТО, головним завданням проросійських сил була реалізація антиєвропейської й особливо антинатовської кампанії (блокування переговорного процесу, зрив військових навчань, розповсюдження антинатовської пропаганди тощо) [30]. Вже невдовзі ця діяльність не тільки мала певні успіхи, оскільки в українському суспільстві зростали тенденції на зміцнення взаємовідносин з РФ (понад 60%), а не ЄС та НАТО [46, с. 111–113; 20].

Після приходу до влади в Україні проросійського президента В. Януковича у 2010 р. візуально тиск на Україну ослаб, адже Янукович і його команда, яка складалася переважно з російської агентури, вправно виконували свої ролі наближаючи Україну до Москви [33]. Серед найпомітніших проявів агентурної роботи команди Януковича були часті контакти з російською політичною та релігійною елітою, пролонгація перебування Чорноморського флоту РФ на території України на 25 р.; збільшення присутності російського військового чинника в Україні; фінансування та збільшення чисельності силових структур в Україні; прийняття антиукраїнського мовного законодавства у 2012 р. тощо [39; 48; 42; 23; 13; 36].

Але знову ж таки, гібридний план Путіна з поглинання України провалився під час Революції Гідності 2013–2014 рр., у результаті якої посіпаки Кремля, пограбувавши Україну, втекли до РФ, а остання, скориставшись суспільно-політичною кризою в Україні, розгорнула проти неї гібридну збройну агресію, анексувавши півострів Крим та низку районів Луганської та Донецької областей. Оскільки соціально-економічні, воєнно-політичні та міжнародні обставини не дозволяли Україні повноцінно вирішити цей конфлікт силовим шляхом, то у 2015 р. його довелося заморозити [25; 26]. Попри те, що не все суспільство схвалювало такий сценарій подій, час показав, що це допомогло Україні виграти час для зміцнення своєї обороноздатності та сформувати міжнародну коаліцію для протидії подальшій російській агресії.

Окрім РФ, свої інтереси щодо України реалізували інші сусідні країни, стратегії яких упродовж певного часу перегукувалися з російськими, особливо щодо підтримки сепаратизму в Закарпатській області та на Буковині тощо [55, арк. 48; 60, арк. 48]. Попри те, що більшість конфліктів вдалося урегулювати до кінця 1990-х рр., тридцятирічний досвід незалежності засвідчує, що час від часу негативні тенденції мають прояви й донині.

Так, починаючи з 1990 р. румунські екстремісти за підтримки парламенту Румунії, Президента та окремих політиків організували антиукраїнські пропагандистські кампанії, звинувачували Київ у порушенні міжнародного права й, користуючись гаслами великорумунського державного шовінізму, закликали до відтворення «Романія Маре» включно з Чернівцями, Вінницею та Одесою [57, арк. 30; 58, арк. 31–34]; висувалися територіальні претензії на о. Зміїний тощо. Однак гостра економічна криза в Україні та Румунії й прагнення останньої до членства в ЄС та НАТО змусили керівництво обох країн приступити у 1995 р. до налагодження сталих добросусідських відносин між двома державами через підписання двосторонньої політичної угоди. Розпочалися довготривалі переговори, які супроводжувалися дипломатичними конфліктами й територіальними претензіями в бік України [3, с. 95; 32, с. 11]. Політичний українсько-румунський договір було підписано після дванадцяти раундів надскладних переговорів 2 червня 1997 р., де підтвердили непорушність кордонів. Однак говорити про остаточне врегулювання вирішення міждержавних суперечок було зарано, адже у наступні роки продовжувалася вестися риторика попередніх років, пов'язана з прикордонними суперечками [3, с. 96–98]). У наступні роки цей конфлікт було розв'язано угодою про транскордонне співробітництво, хоча проблема румунізації краю нікуди не зникла [51, арк. 31–34]. А вже з 2004 р. в українсько-румунських відносинах намітився конфлікт щодо питання делімітації континентального шельфу та виняткових економічних зон між двома країнами в районі о. Зміїний у Чорному морі. Міжнародний судовий процес ініційований румунською стороною тривав до 2009 р. і вважається, що у результаті Україна отримала поразку на дипломатично-економічному фронті, програвши значні запаси вуглеводнів у шельфі Чорного моря. Окрім цього, час від часу виникають суперечки й навколо судноплавних каналів України й Румунії в дельті Дунаю, спричинені високим рівнем конкуренції між державами у цій сфері [5; 17]. Попри те, що між двома країнами залишається цілий пласт неврегульованих питань, 2014 р. став поворотним моментом у відносинах між двома країнами. Румунія – одна з перших країн ЄС, яка ратифікувала Угоду про асоціацію з Україною. На додаток, у 2014 р. було підписано угоду про малий прикордонний рух, який надав можливість для майже півмільйона українців, котрі проживають у 30-кілометровій зоні на кордоні з Румунією, їздити до сусідньої країни без віз. Підтримка Євромайдану і засудження Румунією російської агресії, вчиненої проти України, значною мірою визначили нову позитивну двосторонню динаміку [41].

Окрім Румунії, Молдова також мала на меті отримати доступ до Чорного моря, приєднавши до себе південно-східну частину Бессарабії. З цією метою починаючи з кінця 1980-х рр. вона підживлювала автономістські прагнення молдован України. Однак подібна політика тривала недовго через слабку зорганізованість молдован в Україні. З часом були вирішені спірні питання українсько-молдовських відносин щодо створення спільних пунктів перетину українсько-молдовського кордону; посилення контролю на придністровській ділянці кордону; завершення демаркації кордону та залізничного сполучення тощо. Після тридцяти років незалежності обох країн спірною лишається недемаркована частина кордону в районі порту Джурджулешти на півдні та на дамбі Дністровської ГЕС [7].

У відносинах України з Угорщиною найбільш негативний відбиток наклав національний фактор, а саме – угорська національна меншина, права якої ось уже тридцять років намагається розширити Угорщина. Попри підписані двосторонні угоди між країнами, упродовж цілого десятиріччя 1990-х рр. за сприяння РФ та подекуди Угорщини на Закарпатті жили сепаратистські настрої русинства, які вимагали автономізації, культурного та адміністративного відокремлення Закарпаття від України [52; 62; 56]. Після того, як Угорщина вступила до ЄС і НАТО на початку 2004-х р. ця риторика дещо стихла. Проте з часом посилення впливу російського фактора на формування політичного простору Угорщини

сприяв тому, що національне питання знову постало на порядку денному як інструмент тиску на політичне керівництво України [28, с. 469–495]. Навіть після російського вторгнення в Україну у 2014 р. відносини не стали теплішими. Проблеми взаємин посилюються, зокрема, у сфері мовної політики України, блокування Угорщиною вступу України до НАТО, запровадження санкцій проти РФ [37; 45]. Окрім того, Угорщина, порушуючи українське законодавство, станом на 2018 р. роздала в регіоні вже близько 100 тисяч угорських паспортів, монополізує ЗМІ та активно вливає в регіон багатомільйонні гранти, кредити, фінансуючи у такий спосіб місцевих угорців. Наприклад, з 2016 по 2018 рр. через фонд «Еган Еде» Угорщина виділила для Закарпаття близько 100 мільйонів євро. Після чого в регіоні з'явилося понад 3 тисячі підприємств, метою яких є збільшення угорської етнічності на прикордонні [18].

Сусідня з Угорщиною країна Словачка Республіка (СР), яка водночас межує і з Україною, також наклала свій відбиток на державотворчі та євроінтеграційні процеси в Україні. Ще на початку 1990-х рр. словацькі націоналісти за сприяння Москви підтримували сепаратистські настрої на Закарпатті, і такі прояви трапляються ось уже понад тридцять років [40]. Звісно, до 2000-х років країнам вдалося налагодити конструктивний діалог співпраці в економічній, енергетичній та політико-дипломатичній сфері, однак говорити про тісну дружбу говорити було зарано [10]. Окремі словацькі експерти так висловлювалися про взаємини між сторонами: «словаки та українці – історично байдужі одне до одного», хоча тут швидше доречною є інша думка, що «причиною історичної «прохолоди» словаків до України є те, що вони сприймають її через російську призму, оскільки словацький націоналізм, на відміну від українського чи польського, був традиційно проросійським» [12, с. 5]. Дійсно, прихильність словаків до ідей панславізму та русофільства за допомогою російської пропаганди сприяли тому, що упродовж перших десятиліть незалежності між країнами склалися хоч і партнерські, проте напружені відносини, у результаті чого Києву відводилося друге місце. Після початку російської агресії РФ щодо України у лютому 2014 р. офіційна Словаччина висловила на підтримку України, хоча у подальші роки спостерігалися неоднозначні заяви високопосадовців СР, риторика яких відбивала точку зору Кремля [16]. Примітно, що така біполярна позиція Братислави стала перешкодою щодо налагодження більш тісніших відносин надалі, особливо на рівні міжпарламентського та дипломатичного партнерства. Головною перешкодою на цьому шляху є слабка інформаційна міждержавна політика України й Словаччини та російська пропаганда, яка створює негативний образ України в очах словаків. Попри це, фахівці все ж виокремлюють низку сприятливих для співпраці секторів, серед яких економіка, культура, енергетика, транскордонне співробітництво тощо [27; 6].

З Польщею від самого початку Української незалежності відносини склалися позитивно. Єдиним потужним конфліктогеном в українсько-польських відносинах було історичне минуле, яке час від часу ставало предметом гострих суперечок політико-дипломатичних та наукових кіл [49, с. 98; 47]. Попри певну розбіжність поглядів на історичне минуле, варто відзначити, що Польща справила переважно позитивний вплив на державотворчі та євроінтеграційні процеси в Україні. Упродовж усього тридцятирічного періоду Української незалежності польські політики раціонально оцінювали усі переваги й недоліки, що спіткали Україну, однак поляки виявилися достатньо впертими у підтримці України щодо її майбутнього. Так, важливими виявилися зусилля Александра Квасневського, який підтримував діалог з Леонідом Кучмою навіть тоді, коли останній опинився у міжнародній ізоляції на початку 2000-х рр. Пізніше, під час Помаранчевої революції 2004 р. А. Квасневський взяв на себе роль посередника між кандидатами у президенти В. Ющенком та В. Януковичем і допоміг уникнути застосування сили проти мирних протестувальників. Президент Броніслав Коморовський був єдиним лідером держави-члена ЄС, який прилетів до Києва дивитися фінал ЄВРО-2012 у компанії В. Януковича та президента Білорусі О. Лукашенка. Польща доклала дипломатичних зусиль і під час Революції гідності 2014 р., коли назривав конфлікт між опозицією і В. Януковичем. Окрім того, Польща залишалася лобістом інтересів України у ЄС як у 2005, так і 2014 рр. А після російського вторгнення в Україну у 2014 р. посилюється ще й військово-технічне та оборонне співробітництво між країнами [22, с. 4–20].

Абсолютно протилежна ситуація склалася в Україні з Білоруссю. Після 25 років відносно товариських відносин двостороннє співробітництво зіпсувалося через геополітичне поглинання Білорусі Росією. Попри намагання Білорусі чинити опір російському тиску, час показав, що за умов авторитарного політичного режиму, який утвердився за цей час в Білорусі, це зробити вкрай складно [8].

Отже, аналізуючи вплив сусідніх країн на державотворчі та євроінтеграційні процеси в Україні, треба відзначити, що найбільш небезпечною виявилася недооцінка потужностей уламків старої радянської системи, яка засіла у РФ та Білорусі. Стратегії впливу РФ на Україну показують, що саме радянська ідентичність політичних еліт, російська мова, етнічний фактор, економічні та енергетичні чинники

сприяли втручанню РФ у внутрішні й зовнішні справи України. Саме ці умови створювали привід для територіальних претензій, впливали на гуманітарну політику країни, сприяли появі різновекторних геополітичних настроїв українського населення. На додаток треба сказати, що системною проблемою виявилось те, що Україна не вбачала у цих проявах реальних загроз державному суверенітету. Навіть після російського вторгнення в Україну у 2014 р. частина населення сприймала ці події як «договорняки» політичних еліт, а не реальні агресивні дії РФ.

Аналіз стратегій впливу решти країн (Румунія, Угорщина, Словаччина, Молдова, Польща) на державотворчі та євроінтеграційні в Україні показує, що з більшістю цих країн Україна мала, на жаль, складні зовнішньополітичні відносини, що суттєво гальмувало європейський та демократичний поступ України. У першу чергу ми говоримо про те, що упродовж 1990-х рр. більшість з них (окрім Польщі) вели досить агресивну зовнішню політику стосовно України, яка довгий час мала спільні ознаки із зовнішньополітичною стратегією РФ (територіальні претензії, експлуатацію національного й мовного питання, підбурювання до сепаратизму тощо). Надалі інтеграція більшості цих країн в євроатлантичні структури змусила відмовитися від агресивних зовнішньополітичних амбіцій та звернутися до м'якої сили, за допомогою якої вони реалізують свої інтереси в Україні.

Література:

1. «Крим. Війна: передумови російської агресії». Директор Національного інституту стратегічних досліджень, академік НАН України Володимир Горбулін презентував аналітичні матеріали. *Рада національної безпеки і оборони України*. 2016. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html?PRINT>
2. Андрущенко Т. Зовнішні чинники президентської виборчої кампанії 2004 року. *Політичний менеджмент*, № 3, ІІІЕНД, 2005. С. 71–79.
3. Аппатов С., Макан І. Українсько-румунські відносини: історія та сучасність. *Український історичний журнал*. № 5. 1999 р. Київ : Наукова думка. С. 87–100.
4. Барановська Н.П. Формування загальносоюзного продовольчого фонду та його уроки для незалежної. *Український історичний журнал*. № 5. 1994. Київ : Наукова думка. С. 3–18.
5. Безега Т. Українсько-румунські територіальні суперечності: історичний аналіз та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. Випуск. 29. 2012. С. 36–42.
6. Бенч О. Українсько-словацькі відносини: погляд з перспективи культури. *Культурологічна думка*. № 17. 2020. С. 75–81.
7. Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна-Молдова. Дискусійна записка. *Інститут світової політики*. Київ, 2016. 60 с.
8. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики: Україна-Білорусь. Дискусійна записка. *Інститут світової політики*. Київ, 2016. 55 с.
9. Вилкики й інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та Донбасі: аналіз оцінок зарубіжних аналітиків і експертів. *ІІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2017. 184 с.
10. Віднянський С. Українсько-словацькі відносини: здобутки і перспективи. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Випуск 7. 2002. С. 221–228.
11. Віднянський С., Мартинов А. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації. *Український історичний журнал*, № 4. 2011. С. 55–76.
12. Воротнюк М. Аудит зовнішньої політики: Україна-Словаччина. Дискусійна записка. *Інститут світової політики*. Київ, 2016. 42 с.
13. Гай-Нижник П. Українсько-російські міждержавні взаємини 2010–2012 років під час першого етапу президенства В. Януковича. *Гілея*. Вип. 1 35 (№ 8). 2018. С. 334–347.
14. Галичина в етнополітичному вимірі / авт. кол.: В.О. Котигоренко (керівник), В.А. Войналович, О.Я. Калакура та ін. Київ : *ІІІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України*, 2017. 840 с.
15. Голод Ігор. СРСР № 2. Як Україну намагалися втягнути у новий Союз. *Історична правда*, 26 грудня 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/12/26/66360/>
16. Григорчак І. Чесько-словацька реакція на російську агресію в Україні. *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. № 1. 2017. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1406>
17. Денков Дмитро, Селик Віталій. Острів Зміїний: вибороли статус, втратили нафту? *Економічна правда*, 4 лютого 2009. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2009/02/4/180227/>
18. Джулай Дмитро, Набока Марічка. Сепаратизм на Закарпатті. Міф чи реальність? Частина 2. «Велика Угорщина». *Радіо Свобода*, 5 вересня 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29471832.html>.
19. Договір «Про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» / Набрання чинності від 01.04.1999. *Офіц. Сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (01.12.2018).
20. Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення. *Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва*, 30 серпня 2022. URL: <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya>
21. Євроінтеграція України: вплив і протидія РФ. *Національна безпека і оборона*, №1-2, Центр Разумкова, 2020. С. 55–65.
22. Зарембо К. Аудит зовнішньої політики: Україна-Польща. Дискусійна записка. *Інститут світової політики*. Київ, 2016. 44 с.

23. Зілгалов Василь. Силкові структури як опора авторитарного режиму Януковича. *Радіо Свобода*, 12 грудня 2013. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25197821.html>
24. Зовнішній фактор на президентських виборах-2004. *Національна безпека і оборона*. № 5(53). 2004. С. 2–32.
25. Зовнішня політика та політика безпеки після оновлення влади: послідовність, зміни, перспективи. *Центр Разумкова*. Київ, 2019. 46 с.
26. *Зовнішня політика України – 2014: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети* / За ред. Г.М. Перепелиці, О.В. Потехіна. Київ : ВД «Стилос», 2015. 326 с.
27. Іванов М. Динаміка українсько-словацьких міждержавних відносин на сучасному етапі. *Strategic priorities*, № 2(47). 2018. С. 39–46.
28. Коцур В. Національні меншини України в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. : монографія. Переяслав-Хмельницький : Домбровська Я. М., 2019. 593 с.
29. Коцур Л. Етнополітичні виклики в Україні наприкінці 1980-х у 1990-х рр.: хронологія подій. *Society. Document. Communication* (2020) Ed. 9/2. Special edition. 88–125.
30. Коцур Л.М. Формування негативного образу НАТО: радянська пропаганда та пострадянська риторика. *Науковий журнал «Політикус»*, Вип. 2. 2020. С. 94–100.
31. Кральнок Петро. Євген Марчук (1941–2021). Шляхетна сила будівничого Української держави. *Радіо Свобода*, 06 серпня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yevhen-marchuk/31396904.html>
32. Кульчицький С. Утвердження незалежної України: перше десятиліття: Україна між Сходом і Заходом. *Український історичний журнал*, № 3. 2001. С. 3–68.
33. Лещенко Сергій. Уряд Сім'ї Януковича. Версія 1.0. *Українська правда*, 25 грудня 2012. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2012/12/25/6980434/>
34. Литвин В.М. На політичній арені України (90-і рр.). Роздуми істориків (закінчення). *Український історичний журнал*. № 2-3. 1994. С. 28–51.
35. Литвин В.М. Самоствердження України: нелегкий поступ. *Український історичний журнал*. № 1. 2003. С. 3–22.
36. Матола Вікторія. За час президентства Януковича найчастіше в Україну приїжджали керівники Росії, Польщі, Молдови та Казахстану. *Український тиждень*, 16 червня 2013. URL: <https://tyzhden.ua/za-chas-prezydentstva-ianukovycha-najchastishe-v-ukrainu-pryizhdzhaly-kerivnyky-rosii-polshchi-moldovy-ta-kazakhstanu/>
37. Мединський І., Капчос Б. Аудит зовнішньої політики: Україна-Угорщина. Дискусійна записка. *Інститут світової політики*. Київ, 2016. 42 с.
38. Никоноров Олександр. Історія розвитку сепаратизму в Донецькій області. *Depo.ua*, 31 жовтня 2015. URL: <http://dn.depo.ua/ukr/donetsk/istoriya-rozvitku-separatizmu-v-donetskiy-oblasti-28102015090000>
39. Портников Віталій. Кирилловская инаугурация. *LB.ua*, 25 лютого 2010. URL: https://lb.ua/news/2010/02/25/28717_kirillovskaya_inauguratsiya.html
40. Сепаратизм в українському середовищі прикордонних областей Карпат підтримується офіційно – конференція у Свиднику. *Закарпаття онлайн, Свидник*, 17-18 червня 2011 р. URL: <https://zakarpattya.net.ua/Blogs/85014-Separatyzm-v-ukrainskomu-seredovyshchi-prykordonnykh-oblastei-Karpat-pidtrymuietsia-ofitsiino-%E2%80%93-konferentsiia-u-Svydnyku>
41. Солоний С., Ракеру І. Аудит зовнішньої політики: Україна-Румунія. Дискусійна записка. *Інститут світової політики*. Київ. 2016. 44 с.
42. Солонина Євген. ОДКБ прийшла до України: очікувана, але непотрібна? *Радіо Свобода*, 26 квітня 2010. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2025117.html>
43. Тези до другої річниці російської агресії проти України. *Український кризовий медіа-центр*, 18.02.2016. URL: <https://uacrisis.org/uk/40347-gorbulin-tezy>
44. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. *Верховна Рада України – офіційний сайт*. Дата звернення 11.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text
45. Угорщина блокує участь України в засіданнях НАТО – МЗС каже, що з 2017 року. *Європейська правда*, 29 листопада 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/29/7151499/>
46. Україна і НАТО в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. : монографія / авт. колектив: Магомедов А.О., Коцур В.В., Коцур Л.М. Переяслав (Київська обл.) : Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Домбровська Я.М., 2022. 334 с.
47. Українці очима поляків: молодші православні брати. *Аналітичний журнал: Alter Idea*. Дата звернення 04.12.2018. URL: <http://alter-idea.info/?p=36141> (04.12.2018).
48. Харківські угоди: зрада без строку давності. *LB.ua*, 30 липня 2022. URL: https://lb.ua/news/2022/07/30/524791_harkivski_ugodi_zrada_bez_stroku.html
49. Хахула Л. Державотворчі та національно-демократичні процеси в Україні 1991–2014 рр.: польський суспільно-політичний дискурс. *Український історичний журнал*, №1. 2015. С. 92–107.
50. *Центральний державний архів вищих органів влади України в м. Києві (ЦДАВО)*, Ф.5252, Оп-1, Од.3Б-108. Арк. 52–55.
51. ЦДАВО, Ф.5252, Оп-1, Од.3Б-119. Арк. 31–36, 82.
52. ЦДАВО, Ф.5252, Оп-1, Од.3Б-17. Арк. 180–183.
53. ЦДАВО, Ф.5252, Оп-1, Од.3Б-18. Арк. 198–200.
54. ЦДАВО, Ф.5252, Оп-1, Од.3Б-35. Арк. 117–133.

55. ЦДАВО, Ф.5252, Оп-1, ОД.ЗБ-54. Арк. 221 а.
56. ЦДАВО, Ф.5252, Оп-1, ОД.ЗБ-73. 30–38.
57. *Центральний державний архів громадських об'єднань України в м. Києві (ЦДАГО), Ф.1, Оп. 32, Спр. 2921. Арк. 30.*
58. ЦДАГО, Ф.1, Оп. 32, Спр. 2921. Арк. 31–33.
59. ЦДАВО, Ф.5252, Оп-1, ОД.ЗБ-108. Арк. 43–51.
60. ЦДАГО, Ф.1, Оп. 32, Спр. 2770. Арк. 42–49.
61. Черчилль В. Залізна завіса. Невичерпність демократії. Київ : Український письменник, 1994. С. 98–104.
62. Шандор В. Підкарпатська Русь від виникнення ЧСР до радянської анексії (очима безпосереднього учасника подій) (М.І. Мушинка, Пряшів, Словаччина). *Український історичний журнал*, № 3. 2014. С. 205–212.